

Іван Гищук

Вчення про хрест у працях митрополита Іларіона (Івана Огієнка)

В статті висвітлюється концепція митрополита Іларіона Огієнка щодо вчення про хрест в контексті науки отців Церкви та традицій українського православ'я.

In the Article the Concept of Metropolitan Ilarion concerning Doctrine of the Cross in the context of Study of Fathers of the Church as well as Traditions of the Ukrainian Orthodoxy are researched.

Бо ж слово про хреста тим,
що гинуть, то глупота, а для нас,
що спасаємось, Сила Божа!
(1 Кор. 1:18)

Слова апостола Павла, чітко вказують на те, що усе життя християн зосереджується навколо хреста. Ця аксіома християнства є одним з пріоритетів життя феноменальної постаті митрополита Іларіона Церковного ієрарха Української Церкви у ХХ ст.

Митрополит Іларіон (в миру Огієнко Іван Іванович) – не тільки служитель Церкви, а й визначний український учений, державний і громадський діяч, педагог, мовознавець, літературознавець, історик, філософ, поет, редактор, видавець, автор повного перекладу Біблії українською мовою.

Можна з упевненістю сказати, що він достойно ніс свого хреста як будівничий Української Православної Церкви і Української Держави, бо не одноразово говорив, що служити своєму народу це і є служіння ближньому і несіння хреста та виконання заповіді Господньої про любов до всіх.

Але розуміння справжнього значення хреста митрополит втілював не тільки в житті, але і в повчанні до своєї пастви, і у публікації власних праць на відповідні теми.

Серед наукових надбань владики є такі труди, теми яких торкаються православного розуміння хреста Христового: «Хресне знамення: Богословсько-історична студія» [4], «Трираменний Хрест зо скісним підніжком – національний Хрест України: Історично-археологічна студія з 41-м малюнком» [3]; про використання хреста і хресного знамення у традиції українського народу згадується у книзі «Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія» [2].

Мета написання цієї статті є висвітлення основних ознак викладення православного

вчення про хрест у працях митрополита Іларіона, у контексті вчення святих отців та вчителів Православної Церкви.

Дійсно, підхід до написання та проповідь у владики були своєрідними. Він відрізняється від інших. У його працях можна виокремити окремий «огієнківський» стиль: його мова – чиста, думка – ясна, речення – короткі, все ґрунтується на джерельному матеріалі [5].

Великою перевагою у вмінні педагогічного і глибокого богословського викладання православних істин є виняткове знання ним Книг Священного Писання, Літургійних Богослужб і різних молитов, які владики Іларіон перекладав на українську мову. Бо без глибокого вивчення змісту тексту – перекласти його на іншу мову просто неможливо. Це дуже добре знав Іван Огієнко, тому і нас заохочував: «Навчайтеся богослов'я з молитов, з Богослужбових текстів! Там багато глибокої богословської думки» [5].

Оскільки митрополит був не лише богословом, а й філологом, і педагогом, він завжди працював методологічно цілеспрямовано і схематично, тому його праці є дуже зручними, зрозумілими та змістовними.

Щоб висвітлити православне вчення про хресне знамення, він теж використовує змістовий підхід. У першій частині одноіменної книги висвітлює історію форм хресного знамення, для того щоб дати можливість читачу зрозуміти важливість цього символу з часів Апостольської общини. У наступній частині розкриває богословське розуміння та вияснення саме триперстного хресного знамення, яке знайоме і в сьогодення. Праця є змістовною і доступною для всіх, бо «написана, як говорить сам автор, не тільки розумом і знанням, але серцем і душею. Серцем і душею, бо вони прагнуть

спасіння, як найбільшої радості життя, а його й приносить Хресне Знамення, символ і надія на це спасіння» [4, с. 136].

Велич значення хреста у працях митрополита Іларіона ототожнюється з величчю Пресвятої Тройці, а саме «споконвічність Сина Божого свідчить і про споконвічність Чесного Хреста. Тобто, віковичність постанови Святої Тройці про Викуплення світу свідчить і про віковичність Хреста» [4, с. 61]. Хрест не тільки Святий тому, що на ньому зволив розп'ястися Господь, але і Господь зволив розп'ястися на Хресті тому, що Хрест Святий, будучи прихильником даної богословської думки митрополит Іларіон уточнює значення Хресної жертви Ісуса Христа вказуючи на її добровільність, на її здійснення в любові бо «через те Отець любить Мене, що Я власне життя віддаю, щоб знову прийняти його. Ніхто в Мене його не бере, але Я Сам від Себе кладу його. Маю владу віддати його, й маю владу прийняти його знову. Я цю Заповідь взяв від Свого Отця (Ів. 10: 17)» [4, с. 131]. Цю думку автор підтверджує і наведенням десятка старозавітніх прообразів основного символу християн, які свідчать, що хрест був уже до втілення Христового.

Хрест та хресне знамення набувають великої сили з початку Церкви Христової. Воно є знаком засвідчення «відкритого визнання, що ми віруємо в те спасіння, яке приніс нам Ісус Христос Своїм розп'яттям на Хресті» [4, с., 71].

Автор намагаючись донести основи Православної віри до простих людей пояснює, що Хресне Знамення – це образний православний Символ віри. «Коротко пригадує головне, що ми повинні знати про Ісуса Христа, пригадує і найперші і найголовніші Догмати Православної Віри, які повинен знати кожен православний» [4, с., 73]. Перстопокладання важливе бо вказує на догмат про Святу Тройцю: Отця Сина і Святого Духа; на догмат про втілення Сина Божого – Боголюдину, крім того догмат про викуплення. Тобто Хресне Знамення зображає Православний Символ віри. Тому, «осінення себе Хресним Знаменням є явлення на собі і в собі Триособового Образа Божого, правдиве вимовлення сотворінням Імені Божого «тричі світлого Світла» через двічі світле Світло двоістотного одноособового Богочоловіка» [4, с., 85].

Митрополит Іларіон розумів, що усвідомлення догматів не є тільки теорією чи шкільною наукою, тому вказував на дієву силу і втілення догм віри у житті за допомогою Хреста, який свідчить про відданість Богу не тільки зовнішньо

обрядову, але й присвячення тіла й душі для служіння Богові і любові до ближнього. Бо коли ми «кладемо Знамення на чолі, то цим показуємо, що всі свої думки ми присвячуємо Господу, і що ми «любимо Бога всім своїм серцем»... кладучи на груди – всією душею, ...на рамена – «любимо з усієї сили своєї», тобто присвячуємо Богові всі діла свої» [4, с. 88]. Тому творити «Хресне Знамення, – як говорить автор, – потрібно чинно, правильно і правдиво, щоб на нас зображувався справді хрест чотирираменний. Не скорочуймо його, і не обезформлюймо його, щоб це не було тільки механічним «маханням руки», і щоб ворог не сказав: «махаєте рукою, щоб мухи відганяти» [4, с. 127], бо це зображення має випередити сердечна схильність і повна віра. Тому, тільки коли не механічно, але свідомо з вірою і молитвою кладеться хрест, сила його дуже велика.

Праці митрополита Іларіона є вагомим внеском у розвиток української богословської думки. Сам автор надає великого значення дослідженню хреста і хресного знамення не тільки тому, що воно використовується в богослужіннях, про що в митрополита є цілий підрозділ «Богослужбове богослов'є про Хреста» [4], але і тому, що пересічному християнинові слід знати його істинне призначення. Як дослідник історії свого народу він знав про деякі викривлення у правильному розумінні і використанні хреста, бо у народі «хресне знамення, як охоронна сила, набуло в народньому житті великого і, часом, дивного застосування. Воно широко ввійшло до старих обрядів і вірувань» [2, с. 314].

Як будівничий Української Помісної Церкви, митрополит Іларіон розумів просту істину: що Церква може бути визнана Вселенською Церквою і бути кафоличною за умови чистоти віровчення.

Тому в епоху відродження Українського Православ'я владика приділяв багато уваги проблемі необхідності виконання догм та канонів Православної Церкви серед, яких і вчення про хрест і хресне знамення. Особливе місце він відводив не тільки дослідженню вчення святих отців про хрест, але як борець за Українську Церкву, звернув увагу на особливості саме українського хреста зі скосим підніжком, вказуючи на його автентичність серед традицій українського народу. Знаючи істину висловлену преподобним Феодором Студитом про те, що «хрест усякої форми є істинний хрест», він присвятив цьому цілий трактат [3]. Владика висловлювався логічно та зрозуміло, стверджуючи велике значення

та правельне розуміння різноманітності форм хреста засвідчував те, що немає Православ'я там, де істина та вчення Вселенської Православної Церкви не виконуються в усій повноті.

Досліджуючи Православ'я і завжди проповідуючи, владика Іларіон, по-своєму виконав заповідь Ісуса Христа про носіння свого хреста. Його хрест – це служіння народові. «Служити народу – то служити Богу», бо служити народу – це також служити ближньому, кожній людині, тому що любов є служіння.

1. Біблія. Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Переклад митр. Іларіона (Огієнка). – К.: Видання Українське біблійне товариство, 2007. – 1370 с. 2. *Іларіон*, митр. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. Видання друге. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 424 с. 3. *Іларіон*, митр. Тираменний Хрест зо скісним підніжком – національний Хрест України: Іст.-археол. студія з 41-м малюнком / Іларіон (митрополит); Вид-во Укр. Греко-Православ. Митрополії в Канаді. – Вінніпег, 1951. – 99 с. 4. *Іларіон*, митр. Хресне знамення: Богословсько-історична студія / Іларіон (митрополит); Українське наукове православне богословське тов-во. – Вінніпег, 1955. – 152с. 5. *Ярмусь С.* Віра і праця в пересвідченнях Митрополита Іларіона. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pharisai.at.ua/publ/22-1-0-78>.